

NÁDASDY ÁDÁM

MI
LYEN
NYELV
A
MAGYAR

DANČOVÁ JAKAB VERONIKA

NÁDASDY ÁDÁM: MILYEN NYELV A MAGYAR?

Nádasy Ádámnak, az Eötvös Loránd Tudományegyetem egykori oktatójának legújabb, 2020-ban megjelent *Milyen nyelv a magyar?* című nyelvi ismeretterjesztő kötete kiváló bizonyítéka annak, hogy a nyelvészet felettébb izgalmas és logikus tudomány. A könyv a szerző szakmaiságának és sajátos fogalmazásmódjának ötvözeteként már a bevezetőben magához ragadja és a kötet végéig fenntartja nemcsak a szakmabeliek, de a nyelv, illetve a nyelvhasználat iránt érdeklődő laikus olvasók érdeklődését is.

A kötet hat fejezetéből az első *A magyar nyelv – madártávlatból* címet viseli, amely elsősorban nyelvtörténeti és nyelvtipológiai kérdések kapcsán nyújt rövidebb terjedelmű áttekintést. Mindezt azonban a magyar nyelv néhány jellegzetes tulajdonságának ismertetése előzi meg, melynek keretében a szerző egyebek mellett rávilágít például arra, hogy nyelvünk nem különböztet meg nyelvtani nemeket, és hogy kizárólag a magyar nyelvben van az *ő* és *ű* magánhangzók kettős hosszú ékezet. A továbbiakban az olvasó magyarázatot kap arra is, hogyan bizonyítják a szabályos hangmegfelelések a magyar uráli nyelvcsaládhoz való tartozását, valamint hogy milyen jegyek utalnak nyelvünk szintetikus jellegére. Ugyanebben a fejezetben – egyelőre inkább csak előreirányozottan – a nyelvrokonság tárgyköre is megjelenik, melynek kapcsán a szerző kiemeli, hogy a magyar nyelv finn-ugor eredetének 19. századi újrafelfedezése a magyar társadalom tagjait meglehetősen mélyen érintette, hiszen emiatt kénytelenek voltak lemondani török, illetve hun felmenőiről, köztük

a legendás hun vezérről, Attiláról is. A nyelvrokonság kérdésének boncolgatása után a tárgyalt fejezet a nyelvi tévhitek témáját is érinti, miközben a magyar nyelv veszélyeztetettségének kérdése is felmerül. Ehhez kapcsolódóan Nádasy Ádám úgy vélekedik, hogy Magyarországon a magyar nyelv egyáltalán nem szorul védelemre, mi több, meggyőződése, hogy az idegen szavak és egyéb nyelvi hatások egyenesen gazdagítják a nyelvünket. A határon túl élő magyarokat illetően a szerző azon a véleményen van, hogy az egyes államnyelvek (szlovák, román, ukrán stb.) elsajátítása mindenképpen előnyt jelent számukra, hiszen idegen nyelvi tudásuk saját (magyar) anyanyelvük alaposabb megismerését is elősegíti.

A könyv további, *Milyen a szerkezete?* című fejezete a nyelvtan fogalmának szűkebb és tágabb értelmezési lehetőségei mellett rámutat, hogy nemcsak a művelt köznyelvnek van saját normája, de az egyes nyelvváltozatok is pontos szabályrendszerrel rendelkeznek. S mivel a művelt norma alkalmazása nem várható el minden kontextusban, ezért mind a köznyelv, mind a nyelvváltozatok normájának megvan a saját használati köre. Ebből kiindulva konstataálja a szerző, hogy például a „*Maga aztat nem tudhassa, hogy én mire volnék képes.*” mondatról sem állítható, hogy „helytelen” volna, hiszen otthoni környezetben, ahol a családtagok számára ez a megszokott, teljesen elfogadható. Ehhez kapcsolódóan Nádasy felhívja a figyelmet arra, hogy a suksükölés és a nákolás is világosan leírható konkrét szabályok alapján működnek, s használatukat (az

egynyelvűségi szemlélet képviselői) csupán azért tartják nyelvhelyességi hibának, mert nincsenek összhangban a művelt köznyelvben érvényesülő szabályrendszerrel, továbbá leszögezi, hogy csupán történelmi véletlen következménye hogy e két szabály nem része nyelvünk standard nyelvváltozatának. Ezt követően a szerző „*Tanulja meg a nyelvtant, ha újságíró akar lenni.*” mondat segítségével bizonyítja, hogy míg a nyelvészek nyelvtanhoz való hozzáállását napjainkban már elsősorban a deskriptív (leíró) szemlélet jellemzi, addig a laikusok körében még mindig a preskriptív (előíró) szemlélet dominál. A szóban forgó fejezetet egyébként nemcsak a középiskolás tanulók és a magyar nyelv szakos egyetemi hallgatók számára, de a magyar szakos pedagógusok számára is csak ajánlani tudom, ugyanis ennek keretében lehetőségük nyílna megismerkedni az elhagyás-próbával, a rákérdés-próbával, a (pro)-visszahelyezés-próbával, a jelen idő-próbával stb., amelyek segítségével nemcsak hogy más megvilágításba kerülne a fókuszos mondatok szórendváltatásának különbségei, de a korábbiakhoz képest egyszerűbbé válna az eszköz-és társhatározó, valamint az igei és névszói-igei állítmány egymástól való elhatárolása is.

A kiadvány *Milyen a magyar szókincs?* című fejezete a magyar szókincs több jellegzetes vonását mutatja be. A szerző előbb a szavak hangalakjának önkényességét taglalja, melynek kapcsán gyakran felmerül a kérdés, hogy a nyelvek hogyan lexikalizálják a világ dolgait. A magyarázathoz Nádasy a *meggy* és a *cseresznye* szavakat, illetve

angol megfelelőjüket, a *cherryt* hívja segítségül, majd Wilhelm von Humboldt gondolatát idézve kiemeli, hogy a nyelvek valójában nem abban különböznek egymástól, hogy mit lehet rajtuk kifejezni, hanem abban, hogy mit *nem* lehet rajtuk *nem* kifejezni. A szerző ezt követően a nyelv és a gondolkodás közötti kapcsolat kétféle megközelítési módját ismerteti, vagyis az univerzalizmus és a realizmus eszméjének alapvető jegyeiről nyújt áttekintést. Kifejti, hogy míg az univerzalizmus szerint a gondolkodás határozza meg a nyelvet, tehát minden ember azonos módon gondolkodik, melyből következőleg a nyelvek között csak felszíni különbségek lehetnek, lényegi vonásaikban egyformák; addig a realizmus a nyelvet tekinti elsődlegesnek a gondolkodással szemben, miközben ennek egyik szélsőséges irányzata, a nyelvi determinizmus értelmében „*az anyanyelvünk egyenesen beszűkíti a világ megismerését, mintegy markában tartja gondolkodásunkat*”. Nádasdy ezt a megállapítást egy hasonlat segítségével cáfolja meg: előbb leszögezi, hogy az anyanyelv – akárcsak egy reflektor – valamire erősebben, valamire pedig gyengébben világít rá, majd hozzátéveszi, hogy az emberek például idegen nyelv-tanulással olyan gondolkodást is képesek kifejleszteni, amely már az anyanyelv által kevésbé „megvilágított” fogalmakat is reflektorfénybe helyezi. A nyelv és a gondolkodás kapcsolatát elemezve a szerző a továbbiakban utal az ún. kognitív univerzalizmus felfogására, és részletesen tárgyalja annak legszemléletesebb példáját, a színelnevezéseket, melyek kapcsán – a vonatkozó kutatási eredményeket idézve – konstatálja, hogy önkényességük mögött valójában szigorú rend van. Ennek bizonyításaként megmagyarázza, hogy egy nyelvben csak akkor van piros, ha zöld, kék és sárga is, mely fordítva már nem igaz, illetve, hogy abban az esetben, ha egy nyelvben csak két színnév van, akkor azok egyike sem barna. Nyelvünk szókészletével foglalkozó harmadik fejezetben jelenik meg a határon túli regionális köznyelvek témája is. Ezek bemutatásához a szerző rövid, jellegzetes történeteket használ fel, melyekből kiderül, hogy a szlovákiai magyar nyelvváltozatban előforduló *párki* kifejezés a magyarországi *virslire* utal, illetve hogy a romániai magyarok (elsősorban az idősebbek) a *taxi* kifejezést *személyautó* értelemben használják.

Nádasdy ugyanezen fejezetben – a nyelvtörténettel foglalkozó hagyományos szakirodalomra építve – ismerteti a magyar szókincs eredet szerinti rétegeit, valamint érinti a magyar szavak számának meghatározása kapcsán rendszerint felmerülő és szinte megoldhatatlannak tűnő problémákat is.

A *Hogyan változik a nyelv?* című negyedik fejezet magára a fejezetcímében feltett kérdésre igyekszik releváns választ adni. Előbb Madách *Az ember tragédiájának* befejező soraival emeli ki azokat a nyelvi változásokat, amelyek a mű megjelenése óta a mondatban, az alaktan, a szókészletben és a hangtan területén bekövetkeztek, majd a 800 évvel ezelőtti magyar nyelv lényegi vonásairól a magyarok legrégebbi szövegméleke, a Halotti beszéd (és könyörgés) alapján nyújt áttekintést. A szerző a nyelvi változások sajátosságainak tárgyalása kapcsán kihangsúlyozza, hogy *nem* a laikusok számára legfeltűnőbb szókincsbeli változások az *igazi* nyelvi változások, hanem azok, amelyek a nyelvi rendszerre vonatkoznak. Nádasdy a szókincset érintő változások kapcsán példaként a Csárdáskirálynő közismert sorait idézi – „*Jaj, cica, eszem azt a csöpp kis szád, Nélküled még a mennyország is fád.*” –, konstatálva, hogy a mai átlagember az operett szövegéből azért a *más* szót hallja ki, mert a *sivár*, *szürke* jelentésű *fád* szó napjainkra már elavult. A továbbiakban az *igazi* nyelvi változásokkal foglalkozik, amelyeket olyan példák illusztrál, mint a névelő megjelenésének folyamata, vagy az ikes ragozás fokozatos eltűnése. A fejezet zárásaképpen a szerző megállapítja, hogy míg a szókincsbeli változások háttérben társadalmi, vallási, gondolkodásmódbeli és egyéb változások állnak, addig az *igazi* nyelvi változások oka nem tisztázott; ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy azok a tévhittek, amelyek a nyelvi változást nyelvi romlasként vagy nyelvi egyszerűsödésként interpretálják, elutasítandók.

A magyar nyelv finnugor eredetét részletesen tárgyaló *Honnan ered?* című ötödik fejezet bevezetéseként Nádasdy kifejti, hogy két nyelv rokonságának bizonyításakor miért a szabályos hangmegfelelések, s nem a szókincsbeli hasonlóságok a mérvadók, melyet angol, német, valamint újlatin nyelvekből származó példák szemléltet. Mindazonáltal egyértelműen megállapítja, hogy két nyelv rokonságának ténye nem jelenti egyetlen a

két nép genetikai rokonságát is, hiszen gyakran előfordul, hogy egy-egy népcsoport nyelvcsere után megy keresztül. Az illető fejezet arra is rávilágít, hogy a rekonstrukciós módszer segítségével a nyelvtörténészek nemcsak az egyes nyelvek rokonságát tudják megállapítani, de képesek visszakövetkeztetni azok közös elődjére, az alapnyelvre is. Nádasdy három finnugor hangváltozás bemutatásával igazolja, hogy a magyar nyelv a finnugor, azon belül pedig az uráli nyelvcsalád része.

Az *Írás és nyelv* címet viselő hatodik fejezetnek már a lelegején kijelenti a szerző, hogy a helyesírás ismerete nem azonos a nyelv tudásával, hiszen rengeteg ember van, akik ugyan nem tudnak sem írni, sem olvasni, mégis folyékonyan beszélnek egy vagy akár több nyelvet is. Nádasdy szerint az írás társadalmilag szabályozott dolog, melyhez kapcsolódóan azt a kérdést teszi fel, hogy a magyar vagy a szlovák tudományos akadémiának (vagyis a magyar vagy a szlovák társadalomnak) van-e igaza a tagadószó és az ige kapcsolatának helyesírása esetében, hiszen míg a magyarban a tagadó-tiltó szót külön írjuk az igétől, addig a szlovákban egybe. Itt érdemes megjegyezni, hogy a példaként feltüntetett *ne szaladjnak* a standard szlovák megfelelője a *nebež*, a könyvben azonban a *nebeží* alak olvasható, amelynek jelentése *nem szalad*. A fejezet további részében a szerző az írás egyes típusaira kitérve megemlíti a pikto- és az ideografikus írást, és a „betű” (graféma) és a „betűjegy” kifejezések közötti eltérést is tisztázza, eközben számos érdekességgel szolgál a rovásírás kapcsán, majd pedig több, az *írás csapdájának* kivédésére szolgáló tanácsot is bemutat.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a *Milyen nyelv a magyar?* c. könyv egy valóban lebilincselő kötet, melyben az elméleti és tudományos okfejtéseket kiválóan kiegészítik a szemléletes magyar és idegen nyelvű példák. Meggyőződésem, hogy a kiadvány a szakmabeliek, a magyar szakos pedagógusok és egyetemisták mellett a nyelv, ill. a nyelvtudomány iránt érdeklődő laikus olvasók számára is kitűnő olvasmányul szolgálhat. S bár Nádasdy saját bevallása szerint a kötetet nem tankönyvnek szánja, mégis úgy gondolom, hogy a nyelvtan középiskolai népszerűsítése érdekében kiegészítő segédleteként az anyanyelv-oktatásban mindenképp helye volna.